

LIIKELAITOKSESTA VALTIONYHTIÖKSI

Outokummun kaivoksen yksityistämisen prosessi vuosina 1930–1932*

Markku Kuisma

1. LIIKELAITOKSEN ONGELMAT

Outokummun kaivoksesta oli 1920-luvun lopulla tullut suurtuotantolaitos. Yrityksen hoito oli kytketty hallinnollisesti valtion tulo- ja menoarvioon. Virastomainen hallinto ei ollut onnistunut ratkaisemaan kaivosyrittäjien yritysjohdolla ei ollut riittävästi liikkumavaraa sopeutua nopeasti muuttuviin markkinatilanteisiin. Outokummun Kaivoksen oli lisäksi valtion liikelaitoksena luovutettava vuosittain nettovoittonsa ja muut kirjanpidon osoittamat ylijäämät valtionkonttorille, joten yritykselle ei jäänyt mahdollisuuksia oman rahoituspääoman keräämiseen.

Rahoitus oli aina hankittava valtioneuvoston ja eduskunnan myötävaikutuksella. Nopeita päätöksiä tarvitsevan liikkeenjohdon kannalta tämä oli hankalaa. Ulkopuolinen lainoituskaan ei ollut mahdollista, koska yritys ei osakeyhtiön tapaan ollut juridinen henkilö. Eduskunnan suoraan valvontaan kytketyn valtion teollisuuslaitoksen asioiden saama julkisuus oli myös haitallista. Valtiontilintarkastajien lausunnot olivat julkisia asiakirjoja, joista lähes kuka tahansa sai tietoja Outokummun sisäisistä liikeasioista.

Valtiovarainhallinnon näkökulmasta tilanne ei myöskään ollut tyydyttävä. Outokummun taloudellinen tulos vaihteli kuparimarkkinoiden mukaan eikä noudattanut budjeteissa esitettyjä arvioita. Valtion tulo- ja menoarvion laatijoille tämä oli ongelma, joka oli omiaan romuttamaan pitkäjänteistä varainkäytön suunnittelua ja budjettilaskentaa. Kouriintuntuvan esimerkkinä mainittakoon vuosien 1928–30 budjettia varten arvioitu ylijäämä ja todelli-

* Artikkelin perusteena on kirjoittajan teos Kuparikaivoksesta suuryhtiöön: Outokumpu 1910–1985 (Forssa: Forssan kirjapaino 1985).

nen tulos. Vuodelle 1928 oli valtion budjettia varten arvioitu Outokummun tuottavan ylijäämää 14,6 mmk (todellinen ylijäämä 5,4 mmk), vuodelle 1929 14,4 mmk (24,5 mmk) ja vuodelle 1930 26,2 mmk (—).¹

Oli ymmärrettävää, että niin Outokummun Kaivoksen johdossa kuin valtionhallinnossa heräsi ajatuksia yrityksen aseman muuttamiseksi. Osakeyhtiömuoto nähtiin parhaimmaksi vaihtoehdoksi. Se takaisi teollisuusyritykselle tarpeellisen joustavuuden ja operaatiomahdollisuudet, mutta antaisi samalla omistajalle keinot vaikuttaa yhtiön strategiaan päätöksin. Ajatus osakeyhtiön muodostamisesta ei ollut sinänsä uusi. 1920-luvun alkupuolella toimitusjohtaja Eero Mäkinen oli esittänyt valtionenemmistöistä osakeyhtiötä eräänä vaihtoehtona Outokumpu-kysymyksen ratkaisemiseksi.²

2. PROESSIN ALKUVAIHEET

Poliittisella areenalla esiintyi jo 1920-luvulla vakavia aikeita uudistaa laajajakoksi kasvaneen valtion teollisuustoiminnan organisaatiota. Hallitus aikoi muun muassa muodostaa Valtion Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaat osakeyhtiöksi, joka toimisi liikeperiaatteiden mukaisesti. Vaikutusvallastaan kiinnipitävä eduskunta ei kuitenkaan hyväksynyt aloitetta. Sen sijasta eduskunta kehotti hallitusta antamaan esityksen valtion liikeyritysten hoidon yleisistä perusteista. Tähän tähänneet hallituksen esitykset vuosina 1923 ja 1924 jäivät kuitenkin käsittelemättä, eikä kysymys valtion teollisuuslaitosten asemasta noussut enää esille 1920-luvun loppupuolen taloudellisesti suhteellisen hyvinä vuosina.³

Yleismaailmallisen talouslaman tunkeutuessa myös Suomeen kysymys ajankohtaistui uudestaan. Hallitus antoi 1930 eduskunnalle uuden esityksen laiksi valtion teollisuuslaitosten hoidon yleisistä perusteista, ja esitys hyväksyttiin eräin muutoksin keväällä 1931.⁴ Vuoden 1932 alussa voimaan astunut laki sisälsi valtion yritystoiminnan keskeisimmät peruseriaatteen, mutta itse osakeyhtiökysymystä se ei vielä ratkaissut.

Laman seurauksena valtiontalous joutui entistä ahtaammalle.⁵ Tilanteen helpottamiseksi valtion teollisuuslaitokset haluttiin irrottaa budjetista muodostamalla ne itsenäisiksi osakeyhtiöiksi, jotka voisivat itse hoitaa rahoituksensa. Ajatus esitettiin joulukuussa 1930 valtiovarainministeri Vennolan koollekutsumassa finanssimiesten neuvottelukokouksessa, johon osallistuivat kauppaministeri Solitanderin lisäksi Suomen Pankin pääjohtaja Risto Rytin, KOP:n pääjohtaja J.K. Paasikivi, Yhdyspankin pääjohtaja Alex Frey sekä eräitä muita pankki- ja talousmiehiä. Teollisuusliiton edustajana läsnä ollut johtaja V.M.J. Viljanen — Outokummun johtokunnan jäsen — oli ajatuksen

esittäjänä; hän mainitsi myös eräistä konkreettisista mahdollisuuksista saada ulkomaalaisia finanssipiirejä mukaan Outokummun rahoittamiseen.⁶

Outokummun uuden kuparitehtaan rakentamiselle oli kaavailtu ulkomaista rahoitusta. Rahoitussuunnitelmien – joissa välittäjänä toimi lähinnä Suomen Pankin pääjohtaja Risto Ryti – toteuttaminen edellytti kuitenkin Outokummun muodostamista osakeyhtiöksi. Asiaa oli käsitelty kesällä 1930 valtio-neuvostossa, joka oli taipuvainen kannattamaan hanketta.⁷ Melko pitkälle edenneiden suunnitelmien mukaan muodostettavan Outokumpu Osakeyhtiön 200 milj. mk osakepääoman omistaisi Suomen valtio. Uudelleenjärjestetty Outokumpu ja lontoolainen pankkiiriliike The British Foreign and Colonial Corporation perustaisivat Lontooseen holding-yhtiön samalle pääomalle. Suomalaiset – siis Outokumpu Oy – merkittisivät holding-yhtiöstä 60 % ja englantilainen pankkiiriliike 40 %. Outokumpu suorittaisi osuutensa kaivos-yhtiön osakkeissa englantilaisten antaessa rahaa 80 milj. mk. Holding-yhtiö lainaisi pääoman Outokummulle 5,5 % korolla, minkä lisäksi rahoitusyhtiö laskisi liikkeelle obligaatiolainan, jonka avulla saadut varat, 120 milj. mk, lainattaisiin edelleen Outokumpu Oy:lle. Vastaavtyyppisiä suunnitelmia oli valmisteltu myös ranskalaisen Syndicat Européen d'Entreprises-finanssiyhtymän kanssa.⁸ Kumpikaan suunnitelmista ei toteutunut, mutta ne olivat omiaan ajamaan Outokummun osakeyhtiö-ratkaisua voimakkaasti eteenpäin.

Valtion teollisuuslaitosten muodostaminen osakeyhtiöiksi oli myös poliittinen kysymys. Vasemmiston ja osittain keskustan piirissä ei oltu valmiita supistamaan eduskunnan vaikutusvaltaa valtion yritystoimintaan. Porvarillisella puolella – varsinkin talous- ja teollisuusmiesten keskuudessa – valtion yritystoimintaan suhtauduttiin periaatteessa kielteisesti, sen kasvua haluttiin rajoittaa ja sen otaksuttuja haittavaikutuksia vähentää. Valtion teollisuuslaitosten muuttaminen itsenäisiksi, vaikkakin pääosin valtion omistamiksi osakeyhtiöiksi oli tästä näkökulmasta varteenotettava vaihtoehto. Niinpä vuoden 1930 valtiopäiville jätettiin neljän kokoomuslaisen ja yhden ruotsalaisen kansanpuolueen kansanedustajan toivomusaloite Veitsiluodon sahan, Outokummun Kaivoksen ja Valtion Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaiden muuttamiseksi riippumattomiksi osakeyhtiöiksi. Taka-ajatuksena oli, että osakeyhtiöinä yritykset oli helpompi myydä niin haluttaessa yksityisille.⁹

Vaikka hanke ei johtanut tulokseen, se oli osoitus vallitsevista mielialoista. Myös eräät vaikutusvaltaiset talouspoliitikot ja finanssimiehet edustivat samaa kantaa. Esimerkiksi pääjohtaja Risto Ryti piti Outokummun valtiollistamista 1920-luvun puolivälissä jo alun perin epäonnistuneena ratkaisuna. Eräiden Outokummun johtokunnan jäsenten kanssa käymissään epävirallisissa keskusteluissa 1930 Ryti antoi kannatuksensa kaivosyrityksen muodostamiselle osakeyhtiöksi. Hän esitti samalla, että perustettavan yhtiön osakekanta tulisi

jakaa kantaosakkeisiin ja etuoikeutettuihin osakkeisiin. Jälkimmäisiä osakkeita, jotka eivät oikeuttaisi osallistumista yhtiön hallintoon, voitaisiin myydä ulkomaalaisille rahoituksen hankkimiseksi.¹⁰

Maan teollisuuspiirien kannan toi ehkä selkeimmin esille tuolloisen P.E. Svinhufvudin hallituksen kauppa- ja teollisuusministeri, Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton asiamies Axel Solitander hallituksen sisäiseen käyttöön tarkoitettussa muistiossaan (1930) valtion yrittäjätoiminnan epäkohdista.¹¹ – Muistion kantava idea oli ajatus »valtiososialismin demobilisaatiosta», millä tarkoitettiin eduskunnan ja valtioneuvoston päätösvaltaan kytketyn valtion teollisuuslaitosten järjestelmän purkamista. Perusteet esitykselleen Solitander sai vallitsevan järjestelmän epäkohdista. Niitä olivat aiemmin todetut vaikeudet valtionvarainhallinnossa sekä valtion yritysten ongelmat rahoituksen järjestämisessä ja joustavassa liikkeenjohdossa. Kauppaministeri turvautui perusteluissaan myös ulkomaisiin, ennen muuta saksalaisiin esikuviiin. Saksa olikin hyvä vertailukohde. Päinvastoin kuin anglosaksisissa maissa, joissa vallitsi jyrkkä asenne »valtiososialismiin», tunnustettiin Saksassa Suomen tavoin valtion yritystoiminnan välttämättömyys tietyissä tilanteissa. Saksassa valtion yritystoiminta oli kuitenkin muutettu osakeyhtiöpohjalle. Tällä tavoin oli voitu estää valtiososialismin epäkohdat, kuten epäterve kilpailu yksityisen teollisuuden kanssa.

Solitanderin muistiossa oli konkreettiseksi päämääräksi asetettu valtion varsinaisten tuotantolaitosten muuttaminen osakeyhtiöiksi. Enso-Gutzeit Oy, jonka osake-enemmistön valtio oli jo 1918 hankkinut norjalaisilta, oli tässä suhteessa edelläkävijän asemassa. Päähuomion kauppaministeri kiinnitti Outokummun Kaivokseen, jolla hän katsoi olevan parhaat edellytykset kannattavaan toimintaan. Outokummun uusien investointien rahoituspulmat olivat Solitanderinkin kaavailuissa keskeisellä sijalla: kun kaivosyritys muutettaisiin itsenäiseksi osakeyhtiöksi, se voisi hoitaa itse suunnitelmissa olleen kupari-teen arviolta 100 milj. mk:aan nousevan rahoituksen.

Osakeyhtiönä Outokumpu saisi myös verrattain helposti ulkomaista pääomaa mukaan hankkeeseen. Erityisesti kauppaministeri luotti silloisen rikasteuotannon pääostajaan, saksalaiseen Norddeutsche Affinerie -yhtiöön, jonka otaksuttiin osallistuvan mielellään sulattohankkeeseen. Osakeyhtiöasian edistämiseksi ministeri Solitander esitti, että hallitus oikeuttaisi kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimaan, »millä edellytyksillä Outokummun kaivos voitaisiin muuttaa osakeyhtiöksi samalla huomioon ottaen, että valtiolla säilyisi yritykseen nähden lopullinen määräämisvalta ja että kuparimalmin jatkojalostukseen tähtäävien investointisuunnitelmien toteuttamiseen ei olisi enää tarvetta sijoittaa valtion pääomia.»

3. YKSITYISTÄMINEN

Kauppaministeri Axel Solitanderin kesällä 1930 jättämä muistio käynnisti osakeyhtiökysymyksen ratkaisuun johtaneen prosessin. Svinhufvudin hallitus siunasi elokuussa 1930 kauppa- ja teollisuusministeriön suunnitelmat, ja jo saman kuun 13. päivänä Outokummun Kaivoksen johtokunta sai ministeriöltä lausuntopyynnön asiasta.

Outokummun johto esiintyi julkisuudessa varsin pidättyvästi osakeyhtiökysymyksessä. Yritysjohdon omassa piirissä asiasta oli silti käyty vakavaa keskustelua jo ennen ministeriön lausuntopyyntöä. Myös vaikutusvaltaisten poliitikkojen ja talousmiesten kanssa oli neuvoteltu hankkeen edistämiseksi. Johtokunnan puheenjohtaja Ilmari Killinen ja johtokunnan jäsen, Teollisuusliiton toimitusjohtaja V.M.J. Viljanen olivat tässä mielessä avainhenkilöitä: heidän neuvottelunsa Suomen Pankin pääjohtaja Risto Rytin ja kauppaministeri Solitanderin kanssa olivat tärkeitä tunnusteltaessa osakeyhtiöratkaisun menestymisen mahdollisuuksia. Teollisuusneuvos Killisen asema kauppa- ja teollisuusministeriön toimistopäällikkönä antoi hänelle lisäksi tilaisuuden osallistua hankkeen valmistelutyöhön yhteistyössä ministerin kanssa.^{1 2}

Outokummun Kaivoksen johtokunta tuki lausunnessaan voimakkaasti yrityksen kehittämisen kannalta tärkeää osakeyhtiömuotoa. Toimitusjohtaja Mäkisen muistio, jonka pohjalta johtokunta loppuvuodesta 1930 laati lausuntonsa, sisälsi pääpiirteissään samat ajatukset, jotka oli tuotu esille jo kesällä ministeri Solitanderin muistiossa.^{1 3} Saatuaan näin myönteisen, ehkä jo ennalta sovitun palautteen ajatuksilleen, ministeri Solitander vei asian valtioneuvostoon. Valtioneuvosto hyväksyi Solitanderin esityksen 13. helmikuuta 1931. Eduskunnalle esitys annettiin 18. helmikuuta 1931. Sen perusteluissa todettiin Outokummun kuparikaivoksen kehittäminen »maan talouden ja puolustusvalmiuden mukaisesti» mahdottomaksi, ellei sille suotaisi »oikeutta varata osaa tuloistaan uudistamis- ja laajentamistöitä varten».^{1 4}

Poliittinen ilmapiiri oli Lapuan liikkeen sävyttämässä tunnelmissa vahvasti oikeistolainen, ja eduskunnan asemaa valtion yritystoiminnan ohjaamisessa korostanut vasemmisto heikko. Siitä huolimatta hallituksen esitys sai risti-riitaisen vastaanoton, eikä eduskunnan enemmistö hyväksynyt sitä: vedoten tarpeeseen selvittää uudelleenjärjestelyjen merkitys valtion vaikutusvallan kannalta esitys hylättiin maaliskuussa 1931. Vain kokoomus asettui selvästi hallituksen esityksen kannalle.^{1 5}

Svinhufvudin presidentiksi valinnan jälkeen 21.3.1931 muodostettu uusi hallitus ajoi tehokkaasti osakeyhtiöhanketta. J.E. Sunilan johtaman porvarillisen hallituksen kauppaministeriksi tuli STK:n toimitusjohtaja Axel Palmgren, joka viimeistään ministeriönsä teollisuusneuvoksen Ilmari Killisen – Outo-

kummun johtokunnan puheenjohtajan – kanssa käymisissä keskusteluissa vakuuttui osakeyhtiömuodon tarpeellisuudesta.¹⁶ Eduskunnan hylkäävän päätöksen vuoksi asiaa oli kuitenkin valmisteltava uudelleen. Valmistelun eräs sivujuonne liittyi Paasikiven puheenjohtajalla istuneen komitean mietintöön. Tämä valtion menojen supistamiskeinoja etsivä asiantuntijalautakunta, jonka puheenjohtajana Paasikivi (kok.) toimi ja jonka jäseninä olivat muun muassa pääjohtaja Ryti (edistysp.) ja toimitusjohtaja Väinö Tanner (sd.), suosittelee valtion liikeyritysten aseman uudelleenjärjestämistä. »Valtion liikeyrityksille olisi annettava sellainen muoto, että ne eivät rasita valtion budjettia, vaan voivat itse hankkia tarvitsemansa pääomat ja jotta niiden johto kantaa todellisen vastuun niiden onnistumisesta».¹⁷

Ministeriöissä jatkui samanaikaisesti uuden lakiehdotuksen valmistelu Outokummun kaivosyrityksen, Imatran voimalaitoksen, Valtion Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaiden sekä valtion puunjalostusteollisuuden (Veitsiluodon) muuttamisesta osakeyhtiöiksi. Esitys, joka edellytti valtion omistavan yhtiöiden osakkeista vähintään 55 %, päätettiin jättää marraskuussa 1931 eduskunnalle.¹⁸

Asetelmat eduskunnassa olivat muuttuneet hankkeelle suosiollisemmiksi. Kokoomuksen lisäksi toinen päähallituspuolue maalaisliitto oli siirtynyt osakeyhtiöratkaisun taakse. Toisaalta eräissä porvarillisissa ryhmissä vaadittiin myös »valtiososialismin demobilisaation» syventämistä. Niinpä Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajat jättivät vastalauseensa hallituksen liian varovaisena pidettyyn esitykseen. Koska valtio olisi yhtiöissä edelleen määräävässä asemassa, niiden liikkeenhoitoon ei saataisi kyllin selvää muutosta. Esityksen hyväksyminen merkitsisi siis edelleen valtion liiketoiminnan suosimista. Heidän mielestään valtion osuus yhtiöiden osakekannasta olisi pitänyt supistaa korkeintaan 45 %:iin.

Jyrkimmin hanketta vastusti vasemmisto. Sosiaalidemokraatit pelkäsivät valtion yritysten menettävän itsenäisänä osakeyhtiöinä kansantaloutta tukevan luonteensa. Edistyspuolueen A.K. Cajander – metsähallituksen pääjohtaja ja useiden valtion yritysten johdon jäsen – piti puolestaan hallituksen esitystä huonosti ja liian hätäisesti valmisteltuna. Riittävien selvitysten puuttuessa hän kannatti lain soveltamista vain Imatran voimalaitokseen, ja siinäkin tapauksessa siten, että valtion määräämisvalta turvattaisiin 75 %:n omistuksella. Eduskunnan äänestyksessä hallituksen ehdotus voitti kokoomuksen ja keskiryhmien turvin 97–85. Sosiaalidemokraatit saivat kuitenkin mielipiteiltään hajaantuneen porvarillisen keskustan tukemana esityksen äänestetyksi yli vaalien.¹⁹

Muutamaa päivää myöhemmin hallitus jätti eduskunnalle esityksen, jossa valtion osuus yhtiöiden osakekannasta oli nostettu 75 %:iin. Valtion osuutta

vahvistavalla muutoksella yritettiin sosiaalidemokraatit ja epäilevät keskustaporvarit saada myönteisiksi ratkaisulle. Hallitus perusteli esitystä sillä, että toimenpiteistä koitua tulo, n. 70 milj. mk, oli välttämätön vuoden 1932 budjettia varten. Sosiaalidemokraatit vastustivat nytkin esitystä, mutta kun vain muutama edustaja muista ryhmistä asettui heidän rinnalleen, hyväksyttiin lakiehdotus joulukuun 19. päivänä 1931 äänin 112–68.²⁰

Parin vuoden ajan valmisteltu Outokummun Kaivoksen aseman uudelleenjärjestely oli nyt ratkaistu osana laajempaa valtion yritystoiminnan reformia. Outokummun johdolla, joka oli taustalla aktiivisesti vaikuttanut hankkeen edistämiseen, oli aihetta tyytyväisyyteen: osakeyhtiönä kaivosyriyksellä oli olennaisesti paremmat mahdollisuudet vastata laajenevan toiminnan haasteisiin.

4. SIVUTEEMA: EHDOTUS OUTOKUMMUN FUUSIOINNISTA

Osakeyhtiöratkaisun ollessa vielä lopullista ratkaisuaan vaille Outokummun johdon oli torjuttava eräs huomattava kaivosyriyksen itsenäisyyttä uhkaava hanke. Outokumpua yritettiin näet – jälleen – tarmokkaasti liittää Valtion Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaiden alaisuuteen. Ajatus ei ollut uusi: jo 1920-luvun puolivälissä toimitusjohtaja Eero Mäkinen oli ollut menettää asemansa puolustaessaan kaivosyriyksen itsenäisyyttä väkilannoiteteollisuuden intressejä vastaan. Tuolloin tilanne päättyi Mäkinen ja Outokummun erävoittoon. Fuusiota kannattaneen vuorineuvos Tammenoksen johtama Outokummun Kaivoksen johtokunta vaihdettiin, Mäkinen vahvisti asemiaan ja kaivoksen uudisrakennusohjelmaa ryhdyttiin toteuttamaan.

Fuusioajatus tuotiin uudessa muodossa esille osakeyhtiökysymyksen käsitteilyn yhteydessä: Outokumpu ja Valtion Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaat haluttiin muodostaa yhdeksi osakeyhtiöksi. Outokummun kaivoksen tehtävä yrityksessä olisi turvata rikkihappo- ja lannoiteteollisuuden kotimainen raaka-ainepohja. Samalla Outokumpu nostaisi heikosti kannattavan valtion teollisuusyriyksen taloudellisesti tukevammalle perustalle. Tuotannollisesti rikkihappotehtaiden ja Outokummun kaivoksen läheinen yhteistyö oli helposti perusteltavissa. Outokummusta saatava kuparikiisu oli ollut tärkeä edellytys rikkihappotehtaan perustamiselle 1920-luvun alussa, ja myös Outokummun kuparinvalmistuksen kannalta läheisillä suhteilla oli omat etunsa. Kansainvälisesti katsoen yhdistelmä: kuparitehdas – rikkihappotehdas – superfosfaattitehdas oli yleinen, mitä seikkaa myös Outokummun toimitusjohtaja Mäkinen jo vuonna 1923 korosti.²¹

Vaikka Mäkinen ja Outokummun johtokunta eivät vuonna 1930 kieltäneet

läheisen yhteistyön merkitystä, Outokummun itsenäisyydestä ei haluttu luopua. Kaivosyhtiön johdon käsityksen mukaan rikkihappo- ja superfosfaattitehtaat olivat tappiollisia, huonosti hoidettuja ja väärinsuunniteltuja laitoksia. Yhdistämällä Outokumpu niihin syntyisi yhtiö, joka voisi tosin tuottaa pääomalleen kohtuullisen koron, mutta vain Outokummun ansiosta. Vaarana olisi, että monien vaikeuksien jälkeen jaloilleen saatu Outokummun kaivosyhtiö vedettäisiin näin takaisin kannattavuuden rajoille. Taloudelliset ja tekniset näkökohdat eivät varsinaisesti vaatineet yhdistämistä, eikä sitä vaatinut myöskään valtion etu. Rikkihappotehtaiden ongelmia – paitsi ehkä onnettomien tulostaseiden osalta – fuusio ei poistaisi, sen sijaan Outokummun jatkojalostusohjelman toteuttaminen saattaisi joutua vakaviin vaikeuksiin.²²

Viimeistään kesän 1930 aikana käynnistyneen fuusiohankkeen taustamiehenä pidettiin Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaiden toimikunnan puheenjohtajaa vuorineuvos Waino Tammenoksaa. Fuusion puolustajana esiintyi voimakkaasti muun muassa senaattori Alfred O. Kairamo (ent. Kihlman), maatalouden ja lannoiteteollisuuden intressien ajajana muistakin yhteyksistä tunnettu talousmies, KOP:n hallintoneuvoston ja valtiontilintarkastajien puheenjohtaja. Kairamon tiedettiin suhtautuneen Outokummun toimitusjohtajan persoonaan epäillen, jopa vihamielisesti. Jo 1920-luvun puolivälissä fuusiota vastustanut Mäkinen oli leimattu »rettelönhaluiseksi ja kielikiikhoiseksi juonittelijaksi,» eikä revanssia hakevalla Tammenoksalla ja Kairamon hengenheimolaisilla ollut nytkään korkeita ajatuksia »kulmikkaasta ja vallanhimoisesta» vastustajastaan.²³ Mäkinen ei kuitenkaan tällä kertaa ollut yhtä yksin kuin 1920-luvulla. Kaivosyhtiön johtokunta asettui yksiselitteisesti fuusiota vastaan ja johtokunnan puheenjohtajan Ilmari Killisen välityksellä avautuivat vaikutuskanavat myös asiaa valmistelleeseen ministeriöön.

Virallisen fuusioaloitteen teki kaupministeri Axel Solitander. Aiemmin mainitussa muistiossaan valtion yritystoiminnan epäkohdista Solitander luonnosteli erääksi osakeyhtiövaihtoehdoksi Outokummun ja rikkihappotehtaiden yhdistämistä. Syyskuussa 1930 kauppa- ja teollisuusministeriö pyysi Outokummun Kaivoksen johtokunnalta asiasta lausuntoa. Johtokunnan kielteistä lausuntoa, jota pohjusti Mäkisen pari myös ministerille toimitettua muistiota, tuki yrityksen tilintarkastajien – J. Stjernvallin ja Ilmari Tammisen – alkuvuodesta 1931 antama lausunto. Teollisuusmiehenä hyvin tunnetut tilintarkastajat esittivät, ettei fuusio ratkaisisi rikkihappotehtaiden vaikeuksia, vaikka Outokumpu olikin tehtaiden tärkein raaka-aineen toimittaja. Kaivoksen alistaminen sen tuotantokapasiteettia vain osittain käyttävän erikoisteollisuuden alaisuuteen ei voinut tilintarkastajien näkemyksen mukaan olla eduksi Outokummun luonnonrikkauksien järkipäiselle hyödyntämiselle.²⁴

Samanaikaisesti jatkui epävirallinen kamppailu fuusion puolesta ja vastaan.

Loppuvuodesta 1930 senaattori Kairamo kävi puhumassa fuusiosta ministeri Solitanderille, ja toisaalla ministeriön teollisuusneuvos Killinen teki työtä johtamansa Outokumpu-yrityksen itsenäisyyden puolesta.

Marraskuussa 1930 Killinen saattoi jo raportoida Mäkiselle ministeri Solitanderin hyväksyneen Outokummun kielteisen kannan. Toiveet hankkeen torjumiseksi näyttivät siis melko hyviltä.²⁵ Fuusion kannattajat kävivät tosin vielä keväällä 1931 loppuhyökkäykseen. Outokummun Kaivoksen johtokunnan puheenjohtajan tehtävistä 1929 vapautettu insinööri Roope Hormi – Eero Mäkisen vannoutunut vastustaja ja sittemmin vuodesta 1933 Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaat Oy:n johtokunnan jäsen – esitti toukokuussa 1931 kärkeväsananaisen muistion, joka oli suunnattu Mäkisen johtamistapaa ja itsenäistä Outokummun kaivosyrittystä vastaan. Hormin mukaan »Outokumpu ei ole mitään muuta kuin yksinkertainen raaka-aineosasto jalostustehtaille Etelä-Suomessa» (so. Lappeenrannan rikkihappotehtaalte), eikä kaivoksen hoitamista varten tarvittaisi omaa johtokuntaa, toimitusjohtajaa ja monipäistä konttoriapparaattia. Kaikille osapuolille olisi edullisinta – jatkoi Hormi – yhdistää Outokumpu rikkihappotehtaaseen saman johtokunnan ja toimitusjohtajan alaisuuteen; Outokumpuun tarvittaisiin vain pätevä »kaivosmies» paikallispäälliköksi ja pieni »raporttikonttori». Kuvaavaa tulehtuneelle tilanteelle oli, että Hormi esitti kaivoksen paikallispäälliköksi Mäkisen aiemmin erottamaa insinööri A. von Fienttia.²⁶

Hormin, Kairamon, Tammenoksan ja heidän tukimiestensä voimat eivät riittäneet fuusion toteuttamiseen. Outokummun johto onnistui vakuuttamaan päätöksentekijät itsenäisen kaivosyrittäjän hyödyllisyydestä. Killisen tilanneselostuksessa Mäkiselle toukokuussa 1931 kerrotaan Killisen keskustelusta uuden kauppa- ja teollisuusministerin Axel Palmgrenin kanssa: keskustelun kuluessa ministeri oli vakuuttunut siitä, ettei yhdistäminen ainakaan ehdotetussa muodossa tulisi kysymykseen. Palmgren oli tunnustellut myös maatalousministeri P.V. Heikkisen käsityksiä. Heikkinen, jonka ministeriön alaisuuteen Valtion Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaat kuuluivat ja joka itse kuului tehtaita johtavaan toimikuntaan, oli ilmaissut Palmgrenille yhtyvän kauppa- ja teollisuusministerin mielipiteeseen.²⁷ Kun kaksi asian valmistelun kannalta tärkeintä ministeriä olivat näin selvästi irtisanoutuneet fuusiohankkeesta, raukesi tilanne. Viimeistään kesästä 1931 lähtien osakeyhtiökysymyksen valmistelua jatkettiin pohjalta, joka merkitsi itsenäisen Outokumpu-yhtiön muodostamista. Fuusion torjuminen ei merkinnyt kohtalonyhteyden katkeamista valtion kahden sisarliikkeen väliltä. Läheinen yhteys ja yhteistyö Valtion Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaiden* kanssa etuineen ja ongelmineen

* Nimi muuttui Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaat Oy:ksi v. 1933, myöhemmin Rikkihappo Oy:ksi (1961) ja sittemmin Kemira Oy:ksi (1972).

kuului ja tuli kuulumaan Outokummun kehityshistoriaan eräänä sen keskeisistä piirteistä.

5. OUTOKUMMUN JÄRJESTÄYTYMINEN OSAKEYHTIÖKSI

Eduskunnan hyväksyttyä joulukuussa 1931 »lain valtioneuvoston oikeudesta luovuttaa eräät valtion teollisuuslaitokset perustettaville osakeyhtiöille» ja lain astuttua voimaan vuoden 1932 alusta toteutettiin Outokummun muodostaminen osakeyhtiöksi verrattain ripeästi.

Kauppa- ja teollisuusministeriö antoi (11.1.1932) valtioneuvoston päätöksen mukaisesti Outokummun Kaivoksen johtokunnalle tehtäväksi laatia yhtiöjärjestys uudelle osakeyhtiölle. Johtokunta valmisteli ehdotusta useissa kokouksissaan, minkä jälkeen ehdotus muokattiin lopulliseen muotoonsa ministeriössä ja hyväksyttiin perustavassa yhtiökokouksessa 20. toukokuuta 1932. Valtioneuvosto vahvisti yhtiöjärjestyksen samana päivänä. Samalla se päätti luovuttaa kaivoksen 63 milj. mk:n suuruiseksi arvioidun omaisuuden uudelle yhtiölle. Luovutetun omaisuuden arvo maksettiin valtiolle osin yhtiön osakkeina. 45 milj. mk:n osakepääoman ylimenevältä osalta yhtiö jäi valtiolle velkaa 18 milj. mk. Tästä summasta 10 milj. mk saatiin Suomen Pankilta kassakreditivilainana, joten lopulliseksi velaksi suoraan valtiolle jäi vain 8 milj. mk. 45.000:sta 1.000 mk:n nimellisarvoisesta osakkeesta merkitsi valtio kaikki muut paitsi kaksi, jotka oli annettu merkittäväksi kauppa- ja teollisuusministeriön kansliapäällikölle A. Aholle ja teollisuusneuvos Ilmari Killiselle.²⁸

Valtion määräämisvalta uudessa, 1. kesäkuuta 1932 toimintansa aloittaneessa Outokumpu Osakeyhtiössä varmistettiin yhtiöjärjestyksen määräyksellä, jonka mukaan 75 % osakepääomasta piti olla aina valtion välittömässä omistuksessa. Kun osakeyhtiöratkaisun eräänä liikkeellepanevana voimana oli ollut halu saada ulkomaisia rahoittajia mukaan kaivosyrityksen laajennusinvestointeihin, ei yhtiöjärjestyksessä alun perin ollut ulkomaalaisia osakkaita poissulkevia määräyksiä. Portti ulkomaalaisille jätettiin siis vielä raolleen, vaikka sekä Outokummun johto että vahvat poliittiset piirit suhtautuivat kielteisesti ulkomaalaisten osallistumiseen kansallisesti ja puolustustaloudellisesti tärkeään yritykseen. Vasta täysin muuttuneissa oloissa ns. »bulvaanilain» säätämisen seurauksena yhtiöjärjestyksen toiseen pykälään liitettiin 1940 määräys, joka kielsi ulkomaalaisia omistamasta yhtiön osakkeita.²⁹

6. KANSANELÄKELAITOS MUKAAN SODAN JÄLKEEN

Sodan jälkeen osakekannan jakautumisessa tapahtui muutoksia, jotka edellyt-

tivät sekä yhtiöjärjestyksen korjaamista että uutta lainsäädäntöä. 1945 annetun korvauslainsäädännön yhteydessä valtio perusti holding-yhtiön – Korvausosakkeiden hallintoyhteisön – jolle Outokumpu Oy muiden suuryhtiöiden lailla oli velvoitettu luovuttamaan osakkeitaan. Toimenpide liittyi osana niin sanotun toisen omaisuudenluovutusveron maksujärjestelyihin. Korvausosakkeiden hallintoyhteisöllä oli vielä 1950 22.218 kpl nimellisarvoltaan 1.000 mk suuruisia Outokummun osakkeita. Saman vuoden yhtiökokouksessa edustettuina olleista 245.925 osakkeesta valtiolla oli suoraan 204.994 osaketta ja Valtiokonttorilla 18.707 osaketta, minkä lisäksi Outokummun osakkeita omistivat Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaat Oy (3), Enso-Gutzeit Oy (1), Imatran Voima Oy (1) ja vuorineuvos Eero Mäkinen (1). Alkuperäinen 45 milj. mk:n osakepääoma oli toiminnan laajentumisen ja inflaation johdosta nostettu 260 milj. mk:aan.

Outokummun ulkopuolisista rahoittajista 1937 perustettu Kansaneläkelaitos Kela osoitti viimeistään vuodesta 1946 lähtien kasvavaa kiinnostusta kaivosyhtiötä kohtaan. Jo tuolloin – samanaikaisesti kun Suomen Pankki oli vetämässä rahojaan pois – Kela lupasi yhtiölle huomattavaa obligaatiolainaa, jonka vastapainoksi se halusi Outokumpu Oy:n osakkeita. Ratkaisua ei pidetty tässä vaiheessa vielä mahdollisena: yhtiöjärjestys (ja laki valtionyhtiöistä vuodelta 1931) edellytti, että Suomen valtio omistaisi 75 % osakekannasta. Kun Outokummun osakkeista oli n. 20 % niin sanotun toisen omaisuudenluovutusveron maksun yhteydessä luovutettu siirtoväen korvausasioita hoitavalle »Holding-yhtymälle», ei osakkeiden myynti Kelalle ollut yhtiöjärjestystä ja lakia rikkomatta toteutettavissa. Sitä paitsi Kelan tarjoamaa hintaa osakkeista (2.000 mk/kpl) pidettiin aivan liian alhaisena.³⁰

Koska yhtiön rahoituspohjan saneeraaminen ei muulla tavoin onnistunut, Kelan tarjous ei poistunut päiväjärjestyksestä. Outokummun pääjohtaja vuorineuvos Mäkinen neuvotteli loppuvuodesta 1946 Kelan lisäksi kauppa- ja teollisuusministeriön kanssa. Neuvottelujen tuloksena valtioneuvosto antoi joulukuussa 1946 esityksen eduskunnalle valtionyhtiölain muuttamisesta toivotulla tavalla. Eduskunta hyväksyi esityksen keväällä 1947. Maaliskuun 6. päivänä vahvistettu lainmuutos salli valtion osuuden laskemisen valtionyhtiöiden osakekannasta 51 %:iin edellytyksellä, että valtio ja Kela omistaisivat yhteensä 75 % yhtiöiden osakkeista.³¹

Kelan mukaantulo Outokumpu Oy:n osakkaaksi oli tehty mahdolliseksi. Avoimeksi jäi vielä kysymys Outokummun osakkeiden arvosta: niiden nimellisarvo oli vain 1.000 mk/kpl, mutta todellinen arvo asiantuntijoiden mukaan ainakin kuusinkertainen. Asiasta käytiin useita neuvotteluja mm. hallituksen piirissä, mutta kun yhteisymmärrystä ei löytynyt, jäi asia toistaiseksi hautumaan.

Kun Outokumpu Oy:n hallintoneuvosto joulukuussa 1950 käsitteli vuorineuvos Mäkisen sille esittämää suurta, loppusummaltaan 1,6 mrd markan investointiohjelmaa, jouduttiin samassa yhteydessä puuttumaan myös rahoituskysymyksiin. Ennen kuin päätöstä avoinna olevasta rahoituksesta oli ehditty tehdä (esillä oli mm. ajatus osakkeiden myymisestä yksityisille), saapui hallintoneuvoston kokoukseen joukko ulkopuolisia: pääministeri Urho Kekkonen, kauppatministeri Teuvo Aura, kansliapäällikkö Toivo Takki, Suomen Pankin johtokunnan jäsen A.K. Kivialho, Kelan pääjohtaja Eino Louhio ja johtaja Kaarlo Hillilä sekä Outokummun tilintarkastaja, valtiontalouden tarkastusviraston pääjohtaja Pietari Salmenoja.

Seuranneissa neuvotteluissa pääministeri Kekkonen »suositteli osakepääoman korottamista siten, että Kansaneläkelaitos rahoittaisi yhtiön hallintoneuvoston hyväksymät rakennussuunnitelmat ottamalla yhtiössä vastaavasti osakkeita ja sen lisäksi tarvittaessa myöntämällä yhtiölle lainoja». Suositus otettiin hallintoneuvostossa vastaan omistajan mahtikäskynä: päätöksessään »hallintoneuvosto jätti johtokunnan tehtäväksi rahoitussuunnitelmien kehittämisen pitämällä silmällä lähinnä valtioneuvoston taholta suositeltua ehdotusta». ^{3 2}

Tämän jälkeen asiat etenivät nopeasti. Jo 28.12.1950 pidettiin ylimääräinen yhtiökokous, jossa osakepääomaa korotettiin 260 miljoonasta 737,8 milj. mk:aan jakamalla vapaaosakkeita vanhoille omistajille. Kela teki puolestaan päätöksen merkitä keväällä 1951 järjestettävässä suunnatussa osakeannissa Outokummun kaikki tarjolla olevat osakkeet 7.700 mk emissiohintaan. Samanaikaisesti valtioneuvosto päätti jättää valtion oikeuden osakkeiden merkitsemiseen käyttämättä uudessa maksullisessa annissa. Näin Outokumpu Oy:n osakepääoma nostettiin 1951 1.351,9 milj. mk:aan ja Kelasta tuli kaivosyhtiön toinen pääosakas (n. 49 %) valtion rinnalle. ^{3 3}

7. KOKEMUKSET MYÖNTEISIÄ

Outokummun kaivoksen muuttaminen valtion liikelaitoksesta osakeyhtiöksi osoittautui varsin nopeasti onnistuneeksi ratkaisuksi. Hallinnollisten esteiden poistaminen avasi portit yrityksen nopealle ekspansiolle. Samalla kuitenkin valtion osake-enemmistö takasi sen, että tärkeänä pidetty strategisten mineraalivarojen hyödyntäminen tapahtui kansallisten ja kansantaloudellistenkin etunäkökohtien mukaisesti.

1930-luvulla luotu valtioneemmistöinen osakeyhtiöjärjestelmä on toiminut muidenkin yritysten kuin Outokummun kohdalla ilmeisen tyydyttävästi. Syvemmälle pyrkivästä yksityistämisestä ja ajankohtaisesta valtion nykyisten

liikelaitosten kehittämisestä keskusteltaessa historiallista lähestymistapaa ei ole syytä unohtaa: se antaa vähintäänkin kuvan vuosikymmenien takaisten, vielä tänäänkin voimakkaasti vaikuttavien ratkaisujen perusteista ja seurauksista.

VIITTEET

- 1 OKKA EM Historiikkia: E. Mäkisen PM 12.11.1930. Vk 1930. OKHI OK Oy jtk. 3.10.1934, 29.1.1936.
- 2 OKKA EM K31 1920–48 IX E. Mäkinen kansanedustaja F. Härmälle 3.12.1924. Vrt. myös Geologisen toimiston lausunto 31.3.1920, OKKA Ahon kok.
- 3 M. Jääskeläinen, Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919–1938 (Suomen kansanedustuslaitoksen historia VII), 156–166.
- 4 M. Jääskeläinen, emt., 386. L. Simola, Valtion teollisuuslaitosten uudelleenjärjestäminen 1930–1933 (proseminaaritutkielma HY Suomen historia 1982), 6–10. L. valtion teollisuuslaitosten hoidon ja käytön yleisistä perusteista, 168/31.
- 5 M. Jääskeläinen, Valtioneuvoston historia I, 488–489.
- 6 VA Vennolan kok. kansio 53: Finanssimiesten neuvottelukeskus valtioneuvostossa 5.12.1930.
- 7 OHKI OK jtk. 25.7.1930.
- 8 VA Vennolan kok. kansio 53: Vennolan muistiinpanoja. OKKA EM K31 1920–48 X I. Killinen E. Mäkiselle 18.7., 22.8., 6.12.1930. OKHI OK Oy jtk. 8.8.1933.
- 9 L. Simola, emt., 7–8. Ks. myös A. Puumalainen, Valtion teollinen yritystoiminta tuotantorakenteen täydentäjänä, 37–56.
- 10 OKKA EM K31 1920–48 X I. Killinen E. Mäkiselle 18.9. ja 6.12.1930.
- 11 VA Vennolan kok. kansio 53: Kauppaministeriön muistio 1930.
- 12 OKKA EM K 31 1920–48 X I. Killisen kirjeet E. Mäkiselle vuonna 1930. OKHI OK jtk. 27.8.1930.
- 13 OKHI OK jtk. 10.10.1930. OKKA EM Historiikkia: E. Mäkisen PM 12.11.1930. Vk. 1930.
- 14 VA VN:n ptk. 13.2.1931. Hallituksen esitys 13.2.1931 nro 11. – L. Simola, mt., 8–9.
- 15 M. Jääskeläinen, Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919–1938 (Suomen kansanedustuslaitoksen historia VII), 386–387. L. Simola, emt., 8–9.
- 16 OKKA EM K 31 1920–48 X I. Killinen E. Mäkiselle 28.5.1931.
- 17 Valtionmenojen supistamislautakunnan komiteamietintö 1931, 18.
- 18 VA VN:n ptk. 5.11.1931. Hallituksen esitys 10.11.1931 nro 82.
- 19 Jääskeläinen, mt., 387–388. Valtiopäiväpöytäkirjat 1931 A.II.2, valtiovarainvaliokunnan mietintö nro 62, 2.12.1931. Vp.ptk:t 8.12., 11.12., 12.12.1931.
- 20 Jääskeläinen, mt., 388.
- 21 OKKA 0.18.A.4. Hackman-kauppa: E. Mäkinen min. A. Aholle 30.11.1923.
- 22 OKKA 0.25K–0.26.A.4. EM-lausunnot 1925–31: E. Mäkisen PM 24.9.1930 ja 5.10.1930 Outokummun Kaivoksen ja Valtion Rikkihappo- ja Superfosfaattitehtaiden yhdistämisestä toisiinsa.
- 23 OKKA EM K31 1920–48 X: I. Killinen E. Mäkiselle 13.9.1930, 10.6.1931. OKKA 0.25.K. EM-lausunnot 1925–31 I: E. Mäkinen min. Järviselle 1928 (kirjekons.).

- 24 VA Vennolan kok. kansio 53: Kauppaministerin muistio 1930. OKKA EM Historiikka: KTM 13.9.1930 OK:n jtk:lle. Vk. 1930: tilintarkastajien lausunto. OKHI OK jtk. 29.9.1930. OKKA EM K31 1920–48 X: I. Killinen E. Mäkiselle 189.1930.
- 25 OKKA EM K31 1920–48 X: I. Killinen E. Mäkiselle 18.11. ja 27.11.1930.
- 26 OKKA EM A.4. 1927–31 II: Roope Hornin PM 6.5.1931.
- 27 OKKA EM K31 1920–48 X: I. Killinen E. Mäkiselle 28.5.1931.
- 28 OKHI OK jtk. 18.1., 19.2., 9.3.1932. OKKA vuosikertomus 1932. OKHI Perustava yhtiökok. 30.5.1932.
- 29 OKHI OK Oy jtk. 21.2. ja 5.3.1940.
- 30 OKHI OK Oy hn. 19.1. ja 20.11.1946.
- 31 Asetuskokoelma 1947 nro 192. OKHI OK Oy hn. 19.2. ja 12.3.1947.
- 32 OKHI OK Oy hn. 20.12.1950.
- 33 OKHI OK Oy hn. 12.1. ja 8.3.1951. OKKA EM Historiikka: PM

KÄYTETYT LYHENTEET

Ab OK Oy	= Ab Outokumpu Oy
Hn	= hallintoneuvosto (pöytäkirja)
Jtk.	= johtokunta (pöytäkirja)
OK	= Outokumpu Kopparverk (v:sta 1925 Outokummun kaivos)
OKHI	= Outokumpu Helsinki (pääkonttori)
OKKA	= Outokummun Keskusarkisto
OK Oy	= Outokumpu Oy
VA	= Valtionarkisto
Vk.	= vuosikertomus (jos ei erikseen mainita, tarkoitetaan Outokumpuyhtiön vuosikertomusta)

LÄHTEET

1. Arkistolähteet

Valtionarkisto (Helsinki)

Valtioneuvoston pöytäkirjat 1920–32.

Juho Vennolan kokoelma

Outokummun keskusarkisto (Outokumpu)

Outokummun Kaivoksen arkisto:

Johtokunnan pöytäkirjat, vuosikertomukset, tiliasiakirjat 1926–32

Outokumpu Oy:n arkisto:

Vuosikertomukset, tiliasiakirjat, kirjeenvaihto, muistio- ja raporttikokoelmat 1932–52.

A. Ahon kokoelma:

Muistioita, kirjeenvaihtoa, pöytäkirjoja 1910–20-luvuilta

Eero Mäkisen kokoelma:

Kirjeenvaihtoa, selvityksiä ja muistiokokoelmia 1910–50-luvuilta

2. Kirjallisuus, ml. tutkielmat

Annala, Vilho: Outokummun historia 1910–1959. Helsinki 1960.

Jääskeläinen, Mauno: Keskustapolitiikan aika. Porvarilliset kokoomushallitukset. Vähemmistöhallitukset. Demokratian kriisi. (Valtioneuvoston historia 1917–19661). Helsinki 1967.

Puumalainen, Asko: Valtion teollinen yritystoiminta tuotantorakenteen täydentäjänä. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia. Sarja C. Deta 23. Helsinki 1976.

Simola, Laura: Valtion teollisuuslaitosten aseman uudelleen järjestäminen 1920–1933. Suomen historian prosem. tutkielma 1982 (Helsingin yliopisto).